

Rektor har ansvar för kemisäkerheten på skolan

Innehåll

Huvudbudskap.....	1
Framgångsfaktorer för det systematiska miljöarbetet med kemikalier i skolor	2
Systematiskt arbetsmiljöarbete	2
Samarbeta med kemiläraren.....	3
Att arbeta med farliga ämnen	3
Rektors bedömning av kunskap hos lärare	4
Allt ska riskbedömas - Tänk efter före!	4
Arbetsansvar.....	5
Skyddsombudets roll.....	5
Alla elever har rätt till information.....	5
Vi har alla varit barn	6
Lagstiftning - skydd för alla AFS Kemiska arbetsmiljörisiker 2014:42	6
Referenser:	7

Huvudbudskap

Säkerhetsarbetet i skolor lyder under samma lagar och förordningar som gäller för arbetsplatser. Eleverna räknas i detta sammanhang in som arbetstagare.

När Arbetsmiljöverket år 2018 gjorde inspektion av 800 skolor i landet så blev 80 % av skolorna underkända eller fick anmärkning.¹

Rektor, som arbetsgivare, är ytterst ansvarig för säkerheten, även kemisäkerheten. Det ska bl.a. finnas klar fördelning av arbetsuppgifter, säkerhetsutrustningar, rutiner och information till personal, elever och föräldrar, riskbedömningar för alla demonstrationer och laborationer, kemikalielistor, säker förvaring av kemikalier, rutiner för hantering av kemiska avfall och regelbundna kontroller.

Detta dokument är sammanställt av Kemilärarens resurscentrum på Stockholms universitet stöttar kemi- och NO-lärare,² som med denna skrift vill tipsa om hur du som rektor tillsammans med din personal och elever ska få till en bra säkerhetskultur på skolan.

Mer information och exempel finns på www.krc.su.se om säkerhet. [Länk](#) Utöver detta erbjuder KRC specialutbildning för NO- och kemilärare i kemisäkerhet genom en-dagarskurser, web-kurs för självstudier och en 7,5 hp distanskurs. [KRC's kursutbud](#).

¹ <https://www.av.se/press/manga-brister-i-hanteringen-av-farliga-amnen-pa-jobbet/>

² www.krc.su.se

Framgångsfaktorer för det systematiska miljöarbetet med kemikalier i skolor

Med kunskap ökar säkerheten. Varje skola behöver en strategi som kombinerar säkerhetshantering med risker i undervisning.

- en strategi för hela skolan som kombinerar säkerhetshantering i skolor med tillhandahållande av riskundervisning, där personal och elever kan bidra positivt till sin egen och sina kollegers säkerhet;
- behovet av motiverade lärare, ledarskap och engagemang från rektorn och en del dedikerad kärnpersonal;
- deltagande av elever, föräldrar, lärare, skolchefer, representanter från arbetsmarknadens parter och lokala myndigheter;
- behovet av lämpligt och inspirerande undervisningsmaterial, gratis om möjligt;
- behovet av stöd till skolor för arbetsmiljöhantering från arbetsmiljömyndigheter;
- samarbete mellan arbetsmiljö och utbildningspersonal – på alla nivåer – och andra partners;
- vikten av en sammanhängande strategi som överenskommit av arbetsmiljö- och utbildningsmyndigheterna.

De mest omfattande och framgångsrika fallen stöds av lagstiftningskrav för arbetsmiljö, i läroplanen, elevernas engagemang i skolmiljö etc.

Systematiskt arbetsmiljöarbete

Systematiskt arbetsmiljöarbete ([SAM AFS 2001:1](#)) bygger på att arbetsgivare (rektor eller motsvarande), arbetstagare (lärare, personal och elever) och skyddsombud kartlägger vilka risker för ohälsa eller olycksfall som finns på arbetsplatsen och jobbar tillsammans för att motverka dem. Detta kan omfatta:

- Ha en arbetsmiljöpolicy och rutiner för SAM. Undersök, riskbedöm, åtgärda, följ upp
- Ha en tydlig fördelning av uppgifter för arbetstagare som kommer i kontakt med kemikalier
- Regelbundet göra en riskbedömning med handlingsplan.
- Ha instruktioner för farliga arbetsuppgifter.
- Utredda allvarliga arbetsolyckor och tillbud.

Gå igenom systematiskt arbetsmiljöarbete enl SAM och AFS 2015:4 [Organisatorisk och socialt arbetsmiljöarbete](#):

- regelbundet på årsbas
- inför förändringar i verksamheten,
- om det inträffar en allvarlig situation på arbetsplatsen eller om en medarbetare råkar ut för ohälsa eller olycksfall.

Risker och riskkällor som upptäcks ska riskbedömas och prioriteras. Det måste alltid ske skriftligen.

Samarbete med kemiläraren

Arbetsgivaren ska identifiera och fördela de arbetsmiljöuppgifter som ska utföras enl. Kemiska arbetsmiljörisker [AFS 2014:43](#). Arbetsgivaren kan fördela dessa arbetsuppgifter till en eller flera personer. Om uppgifterna fördelas mellan flera personer ska fördelningen vara tydlig så att bara en person ha ansvar för varje specifik arbetsuppgift. Rektor ska även utse en [föreståndare för brandfarlig vara](#). Föreståndaren kan gå en kurs för att få den [kompetens som krävs](#).

Alla som har fått arbetsmiljöuppgifter ska även få tid, befogenheter och resurser som behövs för att utföra arbetet. Med detta menas att arbetstagarna får nedsatt tid och/eller pengar för de utförda arbetsuppgifterna. KRC har ett förslag till sådana [arbetsfördelningar](#). De består av

- en skriven fördelning av arbete med kemikalier
 - Ansvaret för arbetsgivare
 - Fördelade arbetsuppgifter för institutionen
 - Arbetsuppgifter som ingår i lärartjänsten i kemi/NO
 - Förslag på skolans säkerhetskultur (Rutiner/information mm)
- skötsel av en institutions kemikalielista, säkerhetsutrustning, avfallshantering,
- organisation av arbete och förvaring av kemikalier på rätt och lagligt sätt.

Rektor eller den som fått uppgiften kan med fördel samla allt material som rör säkerhet i en särskild pärm. KRC har ett förslag på innehållsförteckning till en sådan [säkerhetspärm](#). Pärmerna bör gås igenom av rektor och lärare vid första kemikonferensen vid terminsstart för att uppdatera och se om rutiner, information och riskbedömningar stämmer och fortfarande är relevanta.

Att arbeta med farliga ämnen

Förordningen om farliga ämnen, [Reach-förordningen](#) omfattar europeiska bestämmelser om farliga ämnen. Tillämpat på skolan syftar det till att skydda lärare och skolbarn från hälso- och säkerhetsrisker som härrör från farliga ämnen. Att hantera sådana ämnen är en daglig uppgift för många lärare och elever, särskilt i kemilektioner, men också i andra naturvetenskaps-, teknik- och konstlektioner. De farliga ämnena är inte bara kemikalier som finns i naturvetenskapliga klasser utan kan också vara trädamm, färger, lim och rengöringsmedel.

För att säkerställa hanteringen och användningen av farliga ämnen krävs riktlinjer från skolans chef, som har det yttersta ansvaret för skolornas säkerhet, där en lärare ges ett särskilt ansvar för dem. Detta är vanligtvis en lärare med relevant kunskap som kemilärare, ofta kemiföreståndaren. En huvudroll för kemiföreståndaren är att ge andra lärare råd och anvisningar om korrekt hantering av farliga ämnen.

Många naturvetenskapslärare är oroliga över att rollen och ansvaret är oklart. De kan ha kunskap om farliga ämnens egenskaper, men det räcker inte. De behöver specifik vägledning och utbildning om sin roll när det gäller att hantera risker och involvera andra i denna process. Syfte och mål för den specifika vägledningen är

- att producera information och praktiska riktlinjer som hjälper lärare och skolansvariga att säkerställa säkerheten i lektioner och en skolmiljö
- att i informationen definiera ansvarsområdena för olika individer och ge råd om säkerhetsåtgärder i skolan och hur de ska organiseras
- att stödja lärare genom utbildning, riktlinjer, tips och god praxis för lärare som kommer i kontakt med farliga ämnen.

Rektors bedömning av kunskap hos lärare

Rektor ska fördela arbetsmiljöuppgifterna till den eller de som är mest lämpade till uppgifterna. Att en lärare är legitimerad innebär inte automatiskt att läraren är den mest lämpliga för uppgifterna. Rektor ska göra en bedömning där även läraren kan lämna synpunkter. Flera lärarutbildningar ger ingen eller bristfällig utbildning i kemisäkerhet.

Alla lärare bör få undervisning om arbetsmiljöfrågor i samband med att de anställs vid en skola, däribland om att ge undervisning till eleverna om risker. Huvudlärare bör få påbyggnadsutbildning så att de får särskilda kunskaper om hantering av arbetsmiljöfrågor och integrering i undervisningen om risker i det dagliga livet i skolan. Alla lärare bör regelbundet få en repetitionskurs

Förväntade lärandemål inkluderar:

- känna till gällande kemikalielagstiftning
- göra egna riskbedömningar
- känna till lagkrav på hantering och lagring av kemikalier
- ha förståelse över kemikalier och kemikaliehantering.
- förstå nyckelterminologi och begreppen hälsa och säkerhet;
- vara medveten om farorna på arbetsplatsen (skola, samhälle, hem); Känna till de viktigaste åtgärderna som krävs för att förhindra olyckor med sig själv och andra;
- förståelse för arbetsgivarnas och arbetstagarnas rättigheter och skyldigheter på arbetsplatsen;
- inse att mänskligt beteende är en viktig faktor för förebyggande av olyckor

Utbildningen ska vara en del av en helhetssyn där riskutbildning och främjandet av bättre hantering av arbetsmiljöfrågor kombineras och lärare tar upp arbetsmiljöfrågor i sitt dagliga arbete. Säkerhetstänkande är en process där gruppen samarbetar och diskuterar fram lösning för sina skolor. Läromedel, tips och goda råd är en viktig del av utbildningen. Lärare kan testa materialet, återkoppla till varandra för att utveckla klassrumsstrategier och därefter avgöra de mest lämpliga materialen som kan rullas ut till eleverna.

Allt ska riskbedömas - Tänk efter före!

En riskbedömning måste göras innan arbetstagare (lärare och elever) börjar arbeta. Det kan gälla: fysikaliska, biologiska och kemiska medel; arbetsutrustning och dess användning; arbetsprocesser, drift och arbetsorganisation; och utbildning och instruktioner.

Det finns lagkrav på att riskbedömningar ska finnas exv. för laborationer och demonstrationer i kemiundervisningen. KRC har utarbetat ett förslag till hur en sådant [riskbedömningsunderlag](#) kan se och en [kemikalieförteckning](#)

Elever under 18 år får INTE tillåtas att utföra uppgifter som:

- överstiger deras fysiska eller mentala förmåga,
- utsätter dem för ämnen som är giftiga eller orsakar cancer;
- involverar extrem värme, buller eller vibrationer;
- innebär risker som det är osannolikt att de känner igen eller undviker på grund av bristande erfarenhet eller utbildning eller deras otillräckliga uppmärksamhet på säkerheten.

Föräldrar eller vårdnadshavare till barn i skolåldern ska informeras om rutiner och arbetsregler i skolan.

Arbetaransvar

Säkerhetsarbete kräver samarbete mellan rektor och kemilärare. Rektor ska organisera arbetet och kemiläraren bidrar med de kemiska kunskaperna. Huvudansvaret för att identifiera faror och att införa förebyggande åtgärder ligger kvar hos arbetsgivaren/rektor, men arbetstagarna har också ansvar. Enligt lag ska alla arbetstagare, inklusive elever, ta ansvar för sig själva och andra och samarbeta med sin arbetsgivare för hälsa och säkerhet. Arbetstagarna måste till exempel:

- följ alla säkerhetsregler, instruktioner och utbildning inklusive användning av utrustning och maskiner, säkerhetsanordningar eller personlig skyddsutrustning såsom handskar och masker. och
- rapportera alla hälso- och säkerhetsrisker till sin chef.
- Se utförlig tabell 1 om ansvar.

Att involvera unga arbetstagare (elever) i arbetsmiljö är ett kraftfullt verktyg för att stärka arbetssäkerhetskulturen

Skyddsombudets roll

En god säkerhetskultur innebär aktivt samarbete med skyddsombud och fackföreningar och eventuellt elevskyddsombud. Uppmuntra dessa att engagera sig i säkerhetsfrågor och bjud in till skyddsgenomgångar så de lär sig samhällets strukturer. Skyddsombudet bör konsulteras i arbetsmiljöfrågor som rör arbetstagare (lärare och elever) till exempel när riskbedömningar genomförs.

Alla elever har rätt till information

Eleven har rätt

- att veta vilka faror som finns på deras arbetsplats, vad de måste göra för att hålla sig själva säkra och vilka åtgärder som ska vidtas om det inträffar en olycka eller en nödsituation;
- att få information, instruktioner innan laborationen startar

- att förses med nödvändig skyddsutrustning
- att delta, genom att ställa frågor, rapportera alla osäkra metoder eller villkor vad gäller säkerhetsfrågor.
- Att få information om särskilda regler för självständigt arbete
 - tillhandahålla adekvat utbildning, instruktion och information

Arbetsgivaren ska skydda särskilt känsliga riskgrupper från de faror som drabbar dem tex. elevers särskilda behov. Elever behöver information och tillsyn samt lämpliga, säkra och hälsosamma jobb. För barn under 18 år, inklusive elever i skolan och när de har praktikplatser

Om en elev inte följer reglerna kan skolan ha en åtgärdstrappa, skicka ut elever från labbet, meddela målsmän, närvaro av elevassistent, eller endast teoretisk utbildning med lägre betyg.

Vi har alla varit barn

Elever behöver ordentlig utbildning och övervakning. De måste vara aktivt engagerade om de ska ta med sig säkerhetskulturen på i sin skola och samarbeta i arbetsmiljöfrågor. Det räcker inte att bara ge dem skriftliga säkerhetsregler.

Alla behöver beakta:

- Tonåringar kan identifiera och förstå faror
- Tonåringar är medvetna om att lagar skyddar dem på arbetsplatsen.
- Tonåringar har svårigheter med impuls kontroll och olyckor kan inträffa
- Tonåringar måste få hjälp och läras hur man arbetar säkert.

Lagstiftning - skydd för alla AFS Kemiska arbetsmiljörisiker 2014:43

Hur kan arbetsgivaren och arbetstagaren samarbeta kring nedanstående punkter?

Hur kan befogenheter och resurser (kunskap, tid) tolkas i praktiken? Observera att inte bara lärare och annan personal men även eleverna räknas som arbetstagare.

Lärare kan anses som arbetsgivare i skolsituationer.

Tabell 1

Arbetsgivaren ansvar	Arbetstagaren ansvar
vidta åtgärder som behövs för att förebygga ohälsa och olycksfall.	iakta försiktighet så att ohälsa och olycksfall förebyggs
informera arbetstagarna om riskerna i arbetet samt skydds-och hanteringsinstruktioner	anmäla till arbetsgivaren om arbetet innebär omedelbar fara
skriftligt fördela arbetsmiljöarbetet samt ge befogenheter och resurser till berörda	genomföra de tilldelade arbetsuppgifterna eller informera rektor om det inte är möjligt
arbete får inte påbörjas innan en undersökning och riskbedömning har genomförts och nödvändiga åtgärder	-att göra en riskbedömning innan ett arbete påbörjas och att nödvändiga åtgärder vidtas - skyldigheten att underrätta arbetsgivaren

vidtagits för att förebygga ohälsa och olycksfall i arbetet	vid misstanke om att en kemisk riskkälla orsakat ohälsa, olycksfall eller tillbud.
se till att skriftliga rutiner finns och att årliga uppföljningar görs i SAM-arbetet	känna till och följa givna föreskrifter samt använda skyddsutrustning som arbetsgivaren tillhandahåller
ha lämnat sitt skriftliga godkännande på ett dokument som innehåller hanterings och skyddsinstruktioner för arbetsuppgiften	ett intygande av den som ska utföra arbetet att denne har förstått och tagit del av och kommer att följa instruktionerna.
har ansvaret för att föreskrifterna följs	följa föreskrifterna. Risk för omplacering och uppsägning
se till att de som leder arbetet(läraren) har kunskap om hur arbetet ska ske på ett säkert sätt.	ska ha fått information om riskerna vid hanteringen och de åtgärder som ska vidtas enligt riskbedömningen
ska informeras om vilka hälso- och olycksfallsrisker som är förbundna med de kemiska riskkällor som hanteras eller på annat sätt förekommer i verksamheten och om hur dessa risker ska förebyggas.	få informationen vilka skyldigheter detta innebär för arbetstagarna. Det ska säkerställas att arbetstagarna har förstått informationen.
ta hänsyn till minderåriga elevers speciella förutsättningar	känna till att elever i utbildning likställs med arbetstagare i många avseenden

Punkterna ovan kan rektor och lärare diskutera, konkretisera och komma fram till lösningar.

Referenser:

1. Training teachers to deliver risk education– Examples of mainstreaming OSH into teacher training programs
2. E-facts 78 INVOLVING YOUNG WORKERS IN OSH
3. E facts 64 Protection for young people in the workplace
4. E-fakta 103 Strategier för utbildning av lärare som ska ge undervisning om risker
1-4 kan laddas ner här <https://osha.europa.eu/en/publications/training-teachers-deliver-risk-education-examples-mainstreaming-osh-teacher-training/view>
5. Kemiska arbetsmiljörisker [AFS 2014:43](#)
6. Systematiskt arbetsmiljöarbete ([SAM AFS 2001:1](#))
7. AFS 2015:4 [Organisatorisk och socialt arbetsmiljöarbete](#)
8. www.msb.se (brandfarlig vara och tillstånd)
9. www.krc.su.se (Kemilärarnas resurscentrums hemsida)